

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
Історико-філософський факультет**

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 43

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, історії, психології та педагогіки**

2021

Редакційна колегія:

- Герчанівська П.Е.** – доктор культурології, професор, професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Глушко Т.П. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Дичковський С.І. – доктор культурології, доцент, директор Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Долінська Л.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Педагогічного факультету Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, заслужений працівник освіти України
Дробот Г.І. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та філософії історії Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Кабарлін А.В. – в.о. голови Наукового товариства студентів та аспірантів Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, студент
Мелешенко Т.В. – кандидат історичних наук, професор, заступник декана з наукової роботи Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри богослов'я та релігієзнавства Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Савельєв В.Л. – доктор історичних наук, професор, декан Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, почесний декан факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України
Stepaniuk Joanna – Doktor nauk społecznych, Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego w Skierniewicach, Uniwersytet Warszawski
Яценко О.Д. – кандидат філософських наук, доцент, заступник декана з навчально-методичної роботи Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

У збірнику подано наукові статті за матеріалами XII Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові пошуки: актуальні дослідження, теорія та практика» (11 лютого 2022 р.), яка відбулась з використанням сервіса відеоконференцій ZOOM.

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України та Польщі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Рецензенти:

- Виткалов С.В.** – доктор культурології, професор, професор кафедри івент-індустрії, культурології та музезнавства Рівненського державного гуманітарного університету
Розова Т.В. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології, мистецтвознавства та філософії культури Одеського національного політехнічного університету

Упорядники:

- Русаків С.С.** – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри богослов'я та релігієзнавства Історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
Можгин Віктор – міжфакультетські кандидатські культурологічні студії, Факультет міжнародних і політичних досліджень, Ягеллонський університет в Кракові

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несе автор

Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 43. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2022. – 150 с.

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЕВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ СУСПІЛЬСТВА РИЗИКУ**

***Врайт Галина Яківна,**
кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології
та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
marlinna261282@gmail.com*

***Парадюк Олена Олександрівна,**
аспірант кафедри філософії, соціології
та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
lenysa01@gmail.com*

Розвиток техніки та технології призвів до значних змін у соціумі, а також у формах та принципах буття ризику у соціальному вимірі і, як наслідок, у принципах соціального існування особистості. Формується так зване суспільство ризику, ідеологом якого вважається У. Бек [4, с. 16].

Стійкі соціальні інститути за умов рефлексивного розвитку перестають бути надійними орієнтирами. Їхня нестабільність стає «причиною розриву» соціальної тканини [4, с. 16]. Фундаментом переходу від суспільства індустріального модерну до суспільства ризику є логіка розподілу ризику у розвинених країнах модерну. Сучасні ризики відрізняються універсальним характером, виходять на загальнопланетарний рівень, стають глобальними [6, з. 119]. Глобалізація породжує суспільство ризику як стан загальної стурбованості, невпевненості та страху. Соціальні інститути глобального суспільства створюють «середовища ризику», закладеного в їхній природі. Руйнування у суспільстві ризику традиційних інституційних зв'язків, що виконують функції соціального порядку, звільняє індивіда від звичних обмежень, позбавляє його надійності та впевненості, підвищує почуття тривожності та страху перед необхідністю вибирати.

Разом з експансією ризиків у всі сфери суспільства соціальні відмінності та межі стають відносними. Перед ризиком всі рівні, оскільки стає неможливим перетворити деякі території на «оази безпеки» серед океану ризиків. Найбільш помітними процесами, що характеризують

суспільство, є процеси інформатизації, зміна світоглядних установок, зміна підходів у науковому пізнанні, перегляд орієнтирів у соціально-політичній практиці. Тут велике значення надається інформації та комунікації, що дозволяє трактувати суспільство ризику як постіндустріальне чи інформаційне. Індивідуалізація особистості, як показує З. Бауман, полягає у перетворенні людської ідентичності з «даню» в «знайти» та покладення на окремих людей відповідальності за виконання цієї «місії» [2]. Це означає, що особистісна ідентичність стає свого роду продуктом споживання у суспільстві текучої сучасності. Формується так звана модульна людина, особистість зі «змінними деталями» [13].

Суспільство ризику вимагає від особистості певного знання, розуміння. Це стосується і соціокультурних умов буття особистості, і самої особистості як суб'єкту. Здатність колонізувати майбутнє стає умовою можливості відбутися особистості у тотальності сучасного простору ризику. Знання себе стає умовою самореалізації особистості у суспільстві ризику через формування нею унікального життєвого простору. Ризик стає потребою у знанні майбутнього.

Філософський постмодернізм та деконструкція були спрямовані на уявлення про відсутність власного сенсу, значення літературного чи соціокультурного тексту. Представниками цих напрямів мислилася неочевидність, амбівалентність або навіть неузгодженість тексту на різних рівнях його організації, його залучення до системи інтертекстуальних посилань та залежність від процедур прочитання [8, с. 116]. Життя тексту є становлення у вигляді номінації, безперервної апроксимації, метонімічної роботи [1, с. 54]. Відбувається розривання усталених традиційних смислів. У межах прочитання особистості як тексту здійснюється розрив тимчасової характеристики, що надавала їй цілісність та значущість.

Такому самому аналізу піддається будь-який соціокультурний контекст, і життєвий простір особистості як його частини. У цьому відношенні важливою є вимога необхідності внутрішньої, тимчасової, єдності особистості при допущенні максимальної варіативності прояву її зовнішньої, тілесної характеристики. Саме тому буття особистості в суспільстві ризику вимагає в рамках саморозуміння орієнтуватися на внутрішню духовну тривалість, що пронизує людину та пов'язує мозаїчність її тілесного, фактологічного прояву. У сучасних дослідженнях стверджується важливість досліджень філософії А. Тойнбі та А. Бергсона, для яких історичність людини стає процесом, сповненим сенсом людського життя, або інакше – перманентною роботою людини над осмисленням світу, часу та самої себе [12, с. 156].

Історичність стає основою творчості, оскільки дозволяє порівнювати безліч феноменів, вибирати і, відповідно, творити, зокрема й себе саму. Тут виражається активність сприйняття того, чия роль полягає у формуванні картини реальності, захисті від шквалу зовнішніх впливів [5]. Таким чином, з одного боку, вказується можливість існування та самореалізації особистості

у будь-яких проявах та формах, а з іншого – збереження самототожності через єдність культурно-духовних та історичних (тимчасових) характеристик. Самопізнання особистості у суспільстві ризику екзистенційно орієнтовано. Воно означає розуміння свого внутрішнього світу, усвідомлення гармонії внутрішніх сил і зовнішньої дії суб'єкта, які становлять найвище благо, найвищу цінність. Це турбота про своє призначення [9, с. 101-108].

Найбільш вдалим способом самопізнання особистості в рамках суспільства ризику є аналітика присутності, що виражає єдність тлумачення, розуміння та застосування пізнаваного. Тлумачення дозволяє виділити основні елементи інтенціонально сприйнятої екзистенції присутності, розуміння знаходить своє вираження у формуванні зв'язків між елементами системи, а застосування трактується як техніка використання отриманої системи уявлень про себе. Виникають кілька взаємодоповнюючих способів чи методів самопізнання: розум, що відповідає моменту тлумачення; інтуїтивність та сповідальність, що реалізуються в розумінні; і деконструкція, що трактується як спосіб застосування результатів самопізнання. Раціональність у процесі самопізнання дозволяє виділити стійкі елементи у структурі особистості, не освоюючи при цьому внутрішні зв'язки між пізнаними елементами. Інтуїція прагне до розуміння зв'язків між ними, дозволяючи усвідомлювати себе як цілісний конструктор.

Разом з тим в особистості існує щось, що не піддається ні раціональному, ні інтуїтивному розумінню. Засобом пізнання того, що так глибоко приховано, є сповідь. Насамперед, сповідь – це ретенція, чи інакше – минуле, яке через пригадування актуалізується у теперішньому. Відмінною рисою сповідального способу пізнання себе є покайнянне осмислення власної самості. Особистість ставить себе на межі прірви і, перебуваючи там, досягає себе. Найпотемніші таємниці життя виносяться на суд найсуворішого судді – себе самого. По-справжньому повний сенс власного існування можливий лише під час розгляду особистістю самої себе у такому ракурсі. Деконструкція, з урахуванням безлічі застережень [10, с. 5], може бути зрозуміла як метод самопізнання у суспільстві ризику. Лінгвокомпаративістський аналіз трансформується в нашому розумінні в аналіз соціокультурної ситуації, що є середовищем існування особистості.

Суть антиметафізичної стратегії самостирання («викреслення») вимагає від особистості інтенційно спрямованого усвідомлення себе в рамках самовписання себе в послідовність або систему соціальних та культурних елементів суспільства ризику, у межах якої вона, особистість, співвіднесена з багатьма його елементами [7, с. 203]. Тут відбувається, з одного боку, руйнація особистістю себе як системи до найпростіших елементів, але водночас і відновлення до вихідного варіанта. Потрібний уважний аналіз усіх, у тому числі і найдрібніших, деталей, гетерогенних зв'язків, аналогових та супутніх ситуацій. Все це дозволяє дійти повноцінного розуміння особистістю самої себе та свого місця у просторі ризику, що виражає сутність суспільства ризику. У сучасному суспільстві,

в якому людина перетворюється на модульну істоту, саме деконструкція та сповідальність стають найбільш адекватними методами розуміння себе та свого місця у суспільстві ризику. Деконструкція дозволяє, з одного боку, описати внутрішню єдність себе, з другого – здійснити інтеграцію особистості в систему сучасного соціуму. Сповідальний спосіб самопізнання спрямовано на досягнення усвідомлення єдності особистості з соціокультурним пластом, що дозволяє говорити про вкоріненість кожного з нас у систему духовних домінант, формування в нас етнічної приналежності [11].

Глобалізація і суспільство ризику виявляють рухливий характер особистісної ідентичності [3]. Сучасне суспільство дає величезні можливості для формування унікального життєвого простору, що повністю виражає сутність та місце людини у світі. Усвідомлення себе стає підставою для формування такого роду кордону між індивідуальним та колективним – особистісним життєвим простором та життєвим світом, простором соціального. Зберігається неповторність ціннісних переваг суб'єкта, відбувається його включення до системи соціальних відносин. Простір ризику, з одного боку, дає можливість досягти успіху як повноцінного самовираження, з другого – серед величезних потенцій а рїогї закладено можливість фундаментальної невдачі – втрати внутрішньої унікальності, і навіть приналежності до етносоціальної спільності.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити кілька моментів. Сучасні підходи до розуміння суспільства характеризують його як суспільство ризику. Основними його характеристиками стають плинність, інформаційність та глобальність. Особистісне буття в суспільстві ризику вимагає від людини вміння сформувати власний життєвий простір на підставі усвідомлення себе та власного місця у світі та соціумі. Тому в постіндустріальному суспільстві глобального ризику дуже важливою характеристикою особистості стає її здатність до саморефлексії. Проведений нами аналіз методів самопізнання показав, що найефективнішими є деконструктивний і сповідальний методи. Перший включає елемент раціонального і інтуїтивного розуміння себе. Раціонально ми маємо можливість виділити основні елементи себе і свого життєвого простору, інтуїтивне схоплення дозволяє осягнути зв'язки між виділеними розумом елементами. Найглибший пласт людської реальності може бути пізнаний лише у формі сповідання. Тут особистість ставить себе у прикордонну ситуацію, де вирішуються фундаментальні особистісні питання та проблеми.

Проведений аналіз показав, що сучасне суспільство дає величезні можливості для формування унікального життєвого простору на підставі пізнання та усвідомлення себе. Разом з цим у суспільстві формується ризик втрати особистістю своєї неповторності, і навіть зв'язків із своїм корінням. Тому методи самопізнання стають також методами самореалізації особистості в соціумі. Правильне їх функціонування дозволяє досягти повноцінного розуміння себе, свого місця в суспільстві і, як наслідок, бути

успішним у справі самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Барт Р. S/Z. Москва: Академический проект, 2009. 373 с.
2. Бауман З. Текучая современность. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 240 с.
3. Бедаш Ю. Пространственная идентичность в эпоху глобализации. Топос. 2006. №1. С.169–174.
4. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
5. Бергсон А. Творческая эволюция. Материя и память. Минск: Харвест, 1999. 412 с.
6. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. THESIS. 1994. Вып. 5. С. 107–134.
7. Деррида Ж. Различие. Деррида Ж. Голос и феномен. Санкт-Петербург: Алетейя, 1999. 208 с.
8. Дронов А. Прагматика и деконструкция. Топос. 2009. № 1 С. 114–119.
9. КессидиФ.Х. Сократ. Москва: Мысль, 1988. 220 с.
10. Малкина С. М. Интерпретативные стратегии деконструкции. Саратов: Научная книга, 2004. 36 с.
11. Монаков А. М. Этнос и этническая идентичность. Вестник Московского университета. Серия 7.Философия. 2008. № 1. С. 72–91.
12. Рашковский Е. Бергсон и Тойнби, или «Оматерии» исторического знания. Логос. 2009. № 3. С. 155–162.
13. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. Москва: АСТ, 2004.672 с.

МЕТАФІЗИКА І КУЛЬТУРА: ОБРІЙ КОРЕЛЯЦІЇ

Яценко Олена Дмитрівна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та

інноваційних технологій соціокультурної діяльності

Історико-філософського факультету

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Що таке метафізика? В сучасному гуманітарному дискурсі цей термін за емоційними конотаціями відповідає ненормативній лексиці. Лазарев Ф.В. зазначає наступне: «Питання про потрібність і корисність метафізики як вчення про гранично загальні поняття і основоположні думки - це найчастіше відкрите питання. Бували епохи (в тому числі - наша), коли метафізика викликала справжню ідіосинкразію серед інтелектуальної еліти» [8]. Можливо, метафізика - це архаїчний витвір колективної свідомості, актуальність якого в сучасному інформаційному суспільстві є вельми сумнівною? Дійсно, існує певна *проблема легітимізації метафізики* як найбільш фундаментального метанаративу нашої ментальності.

З середини ХХ ст. метафізика переживає дійсно пекельні часи нищівної критики. І проблема її захисту та легітимізації залишається так